

SIVILOMBUDSMANNEN

Justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Vår referanse
2016/3484

Deres referanse
16/7600 ES AIK/SRY

Vår saksbehandler
Rolf Christian Ranheim

Dato
31.05.2017

Høringsuttalelse NOU 2016:24 Ny straffeprosesslov

Det vises til brev fra Justis- og beredskapsdepartementet 5. desember 2016 og straffeprosessutvalgets utredning NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov.

Nedenfor redegjøres det for ombudsmannens merknader til utkastets del relatert til varetektsfengsling. Bakgrunnen for uttalelsen er at Stortinget i 2013 vedtok at Norge skulle slutte seg til tilleggsprotokollen til FNs internasjonale konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (OPCAT). I henhold til Stortingets vedtak har ombudsmannen opprettet en egen enhet som har som særskilt ansvar for å undersøke om menneskerettighetene til frihetsberøvede mennesker ivaretas og forebygge tortur og umenneskelig behandling.

Utkastets § 15-12. Restriksjoner under pågrepelse og fengsling. Isolasjon.

Sivilombudsmannen merker seg informasjonen i utredningens punkt 14.4.5.6 om at bruken av fullstendig isolasjon i varetekt ved bevisforspillelsesfare synes å være betydelig redusert etter ikrafttredelsen av bestemmelsen i straffeprosessloven § 186 a i 2003.

Sivilombudsmannen noterer seg også at utvalget ønsker å redusere bruken av slik isolasjon gjennom å innføre en grense på to uker for isolasjon som kun unntaksvis skal kunne forlenges.

1. Tidsfrist for isolasjon i varetekt ved bevisforspillelsesfare

Bruk av fullstendig isolasjon er et meget inngripende tiltak, og forskning viser at selv kortvarige opphold under isolasjon kan påføre varige psykiske skader på den innsatte. For varetektsinnsatte viser forskning at psykiske virkninger av isolasjon inntreer raskt, og at risikoen stiger for hver dag som går. En forskningsartikkel fra 2009 viser at 75 % av alle selvmord i fengsel skjer i varetekt, og de aller fleste av disse blant personer som var underlagt isolasjon og brev- og besøksforbud. Nyere statistikk bekrefter disse tallene, og det kan blant annet nevnes at i årene 2013-2014 var det totalt 17 selvmord i norske fengsler. Alle disse skjedde i varetekt.

Sivilombudsmannen ønsker å henvise til FNs reviderte standard minimumsregler for behandling av innsatte (Mandelareglene). Regel 43 og 44 spesifiserer at isolasjon (solitary confinement) utover 15 påfølgende dager ikke skal kunne tillates under noen omstendigheter. Bakgrunnen for dette er nettopp risikoen for langtidsvirkninger av isolasjon. Mandelareglene er ikke direkte juridisk bindende, men gir viktige prinsipielle føringer og ble

vedtatt av FNs generalforsamling 17. desember 2015. De refereres ofte til i internasjonal rettspraksis, inkludert i dommer fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Sivilombudsmannen merker seg at den foreslåtte tidsfristen ved forlengelse ikke samsvarer med forbudet i Mandelareglene. Utredningen går forøvrig ikke nærmere inn på hvilke situasjoner som kan tilsi forlengelse, noe som skaper et åpent tolknings spørsmål for domstolene.

2. De faktiske forhold restriksjoner ilagt av retten under varetekt gjennomføres under

Utvalget legger til grunn at fullstendig utelukkelse fra fellesskap med andre innsatte innebærer et meget tyngende og alvorlig inngrep. Dette er Sivilombudsmannen enig i. Utvalget går imidlertid ikke inn på de konkrete forhold isolasjonen foregår under. Sivilombudsmannen foretar under sitt OPCAT-mandat regelmessige besøk til steder der mennesker er frihetsberøvet, inkludert fengsler og politiarrester. Under besøkene gjennomføres det inngående samtaler med innsatte, inkludert innsatte underlagt restriksjoner fra retten under varetekt. Det gjennomføres også samtaler med ansatte som har tett kontakt med disse. Sivilombudsmannen ønsker derfor å supplere utredningen med observasjoner gjort under våre besøk.

Varetektsfengslede uten restriksjoner plasseres normalt i felleskapsavdelinger ved fengslene. De får tilbud om deltagelse i normal sysselsetting og fritidsaktiviteter dersom det lar seg gjøre. For innsatte som ilegges restriksjoner av retten, er situasjonen ofte en annen. Mange innsatte i denne gruppen er plassert i fengselets restriktive avdeling. Slike avdelinger brukes normalt også av innsatte som er utelukket fra felleskapet etter fengselets beslutning. Dette kan blant annet være personer som har alvorlige psykiske lidelser. Avdelingene kan derfor i enkelte fengsler ha krevende innsatte med et høyt støy- og utageringsnivå.

For å unngå skadevirkninger av isolasjon er isolasjonskompenserende tiltak viktige. Dette vil normalt dreie seg om økt menneskelig kontakt, tilgang til lufting, fysisk aktivitet og så videre. De restriktive avdelingene er ofte plassert i områder av fengselet der de er adskilt fra aktivitetsområdene øvrige innsatte benytter. Høy beleggsprosent og høyt arbeidspress på de ansatte kan videre begrense tid og anledning til å følge opp varetektsinnsatte.

Det bør også bemerkes at slik plassering etter Sivilombudsmannens erfaringer ikke bare gjelder varetektsinnsatte som er fullstendig isolert av retten. Innsatte ilagt medieforbud vil også ofte plasseres på de restriktive avdelingene. Dette skyldes at de ikke skal kunne ha tilgang til TV, radio eller aviser som finnes tilgjengelig på felleskapsavdelingene. Til tross for at de skal ha tilgang til andre tilbud, vil dette i realiteten begrense deres mulighet til å delta på arbeid, skole eller fritidsaktiviteter der det er tilgang til media av ulike slag.

Sivilombudsmannen er fullt klar over at selve isolasjonsregimet er innenfor Kriminalomsorgens ansvarsområde, men mener likevel det er viktig at man ved illeggelsen av ulike restriksjoner under varetekt er klar over både de fysiske forhold de innsatte plasseres under, og risikoen for skadevirkninger som følge av dette.

Utkastets § 15-11. Fengsling av mistenkte under 18 år

Sivilombudsmannen merker seg at utkastet legger opp til at mindreårige bare helt unntaksvis skal kunne fengsles, og ikke ilegges isolasjon.

Sivilombudsmannen ønsker å understreke at Barnekonvensjonen slår fast at barn ikke skal sone eller sitte i varetekt sammen med voksne så sant det ikke er til barnets beste, jf. artikkel 37 bokstav c). Konvensjonen er inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettighetsloven. Prinsippet er nedfelt i forskrift om straffegjennomføring § 3-4 fjerde og femte ledd:

«Barn som skal innsettes i fengsel, enten i varetekt eller til straffegjennomføring, skal innsettes i ungdomsenhet, med mindre barnets behov blir bedre ivaretatt i en annen fengselsavdeling og slik plassering er til barnets beste. Dersom det vurderes innsettelse i annen fengselsavdeling, skal det innhentes en uttalelse fra det tverretatlige teamet ved en ungdomsenhet.

Ved ekstraordinære omstendigheter, der innsettelse i ungdomsenhet ikke er mulig, kan barnet unntaksvis innsettes i annen fengselsavdeling. Kriminalomsorgen skal i slike tilfeller så snart som mulig innrette fengselsavdelingen i tråd med barnets behov og rettigheter.»

Sivilombudsmannen er kjent med at forholdene for varetektsfengslede unge kan være vanskelige i vanlige fengsler, særlig ettersom det er et krav at unge varetektsinnsatte skal holdes adskilt fra voksne. Dette kan begrense deres tilgang til fellesskapsavdelinger og aktivitetstilbud. Dette forsterkes for unge som er underlagt restriksjoner i form av medieforbud.

Sivilombudsmannen mener disse reglene er prinsipielt viktige for en svært sårbar gruppe. Regelverket i dag omhandler bruken av ungdomsenhetene kun i forskrifts form, og Sivilombudsmannen mener derfor at det bør vurderes om hovedregelen om overføring til ungdomsenheter bør inntas i straffeprosessloven eller straffegjennomføringsloven.

Aage Thor Falkanger
sivilombudsmann

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.